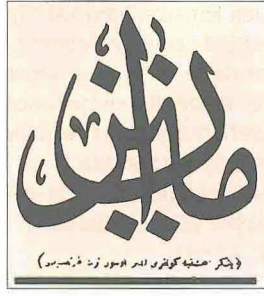

hak, hukuk, görev ve sorumluluk duygusu etrafında daha çok iç politika meseleleri oluşturmaktadır. Aynı dönemde *Mizan* sayfalarında Mizancı Murad'dan sonra en çok Tunalı Hilmi adına rastlanmaktadır.

1896 yılının ortalarında Mısır'dan Avrupa'ya giden Mizancı Murad 1897'de, daha önce Paris'te Ahmed Rızâ'nın çevresinde toplanan, ancak onun aşırı pozitivist görüşleri ve sert tutumundan rahatsız olan Jön Türkler'in başına geçer. Böylece *Mizan* da Osmanlı İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin yayın organı haline gelir. Bu devrede gazete İttihat ve Terakkî Cemiyeti ileri gelenlerinden Binbaşı Çürüksulu Ahmed Bey, Ali Kemal, Şerefeddin Mağmûmî, Şefik Bey ve Şerif Bey'den meydana gelen bir yazı kurulu tarafından hazırlanmaktadır. 24 Nisan 1897'de Paris'te Ahmed Rızâ grubu ile Mizancı Murad grubu arasındaki anlaşmazlık dolayısıyla cemiyet merkezi Cenevre'ye nakledilince *Mizan* 19. sayıdan itibaren yayımına burada devam eder. Gazetenin bu yayın döneminde esas özelliğini, öncesinden daha sert ve şiddetli bir tonda II. Abdülhamid yönetiminin eleştirilmesi oluşturmaktadır. Mizancı Murad zaman zaman hilâfet ve saltanat merkezi İstanbul'u ikinci bir Bastil, II. Abdülhamid'i de hilâfet makamını gasbetmiş "soyu belirsiz bir şahıs" diye nitelerken padişah yanlısı Ahmed Midhat Efendi ile İkdâmcı Cevdet'i de "Osmanlılığın vebası" olarak vasıflandırır. "İttihat ve terakkî, cemiyet ve ma'delet, usûl-i meşveret, hâkimiyet-i milliyeye, vazife ve mesuliyette müsâvat" gibi bazı prensiplerle çıkmakta olduğu bu devrede, *Mizan*'da Jön Türkler'den Arap asıllı hıristiyan milliyetçisi Halil Ganem ile Fransa'da Türkler aleyhinde neşriyat yapan Albert Kodo gibi kişilerin yazılarına da yer verildiği görülmektedir. Mizancı Murad, hem Avrupa'da cemiyet içindeki huzursuzluk ve anlaşmazlıklar hem de II. Abdülhamid'in 1897 Türk-Yunan Muharebesi'nden zaferle çıkılması dolayısıyla ilân ettiği genel af üzerine Avrupa'daki Jön Türkler'in liderliğinden ayrılıp 14 Ağustos 1897'de İstanbul'a dönünce gazetenin Avrupa'daki yayımı da sona ermiş olur.

Mizancı Murad, II. Meşrutiyet'in ilânından sonraki günlerde *Mizan*'ı bu defa İstanbul'da günlük olarak yeniden yayımlamaya başlar. Ancak bu son dönemde gazetedeki yazılarda tamamen İttihat ve Terakkî aleyhinde bir tavır sergileyen Murad Bey'in bu tutumu eski arkadaşlarını

İstanbul'da
yayımlanan
Mizan
gazetesinin
başlığı

bir hayli rahatsız eder. Murad Bey, sırf bu yüzden Otuzbir Mart Vak'ası'nın ardından hadisenin tertipçilerinden olduğu ithamıyla müebbet kalebentlik cezasına mahkûm edilir, gazetesi de bir daha çıkmamak üzere kapatılır.

Bu devrede de eski fikrî yapısını muhafaza eden gazetede Murad Bey'in Osmanlı toplumunun o günkü meselelerine, iç ve dış politika konularına bakış tarzı hemen hemen eskinin devamı mahiyetindedir. Daha önce Mısır'da neşredilen "Vazife ve Mesuliyet" başlıklı yazı serisinden bazıları yeniden yayımlanırken Ali Kemal'in "İnkılâbın Kadri Bilip Biraz Ciddi Olalım", Selim Sâbit'in "Milletlerin Tekâmül Felsefesi" gibi yazılarına yer verilmiştir. Murad Bey'in de "Hükümetin Mesleği", "İnkılâbın Tarihiçesi ve Sâbık İdare", "Devletin ve Cemiyetin Dış Mesleği", "Avrupa'da İnkılâbımıza Bir Bakış" gibi önemli yazıları çıkmıştır. Bu dönemin özelliği Murad Bey'in, İttihat ve Terakkî Cemiyeti'ne karşı daha önce II. Abdülhamid'e yönelttiği tarzda ağır eleştiriler yapması ve radikal bir yönetim kurmak isteyen cemiyet karşısında muhafazakâr kamuoyunun sözcüsü gibi görünmesidir. Yazılarında sık sık din, İslâmiyet, hilâfet ve ulemâ-yi din kavramlarına yer veren Murad Bey muhafazakâr cephenin savunucusu olarak dikkati çekmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Konya 1966, s. 179-184; E. E. Ramsaur, *Jön Türkler ve 1908 İhtilâli* (trc. Nuran Ülken), İstanbul 1972, s. 43, 51, 55-57, 65-66; Birol Emil, *Mizancı Murad Bey, Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1979, s. 229-399; a.m.f., *Jön Türkler Dair Vesikalar*, İstanbul 1982, tür.yer.; Şerif Mardin, *Jön Türkler'in Siyasî Fikirleri: 1895-1908*, İstanbul 1983, tür.yer.; M. Şükrü Hanoğlu, *Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihat ve Terakkî Cemiyeti ve Jön Türklük: 1889-1902*, İstanbul 1985, I, tür.yer.; Sina Akşin, *Jön Türkler ve İttihat ve Terakkî*, İstanbul 1987, s. 34-35; Hidayet Uğur, "Jön Türkler'in Çıkardığı Gazeteler 1. *Mizan*", *Türk Düşüncesi*, III/15, İstanbul 1955, s. 180-184; III/16 (1955), s. 268-272; Nazım Hikmet Polat, "Mizan", *TDEA*, VI, 388-389.

ABDULLAH UÇMAN

el-MİZÂN

(الميزان)

Muhammed Hüseyin Tabâtabâi'nin
(ö. 1981)

Kur'an-ı Kerim tefsiri.

Tam adı *el-Mizân fi tefsiri'l-Kur'an* olup İmâmîyye Şîası'nın XX. yüzyılda yazılmış tefsirlerinin başında yer alır. Eser on asırlık Şîa tefsirinin gelişme düzeyini göstermesi bakımından önemlidir. Tabâtabâi bu kitabında metot bakımından Şîa tefsirini geliştirmiş, başta müsbet ilimler olmak üzere ahlâkî, içtimaî ve felsefî konuları yoğun biçimde ele almıştır. Her cildin başında, "İlmî, fennî, felsefî, edebî, tarihî, içtimaî, rivayete dayalı ve Kur'an'ı Kur'an'la tefsir eden modern bir kitaptır" ibaresinin yer aldığı eserin mukaddimesinde tefsir ilmi ve eserin metodu hakkında bilgi verilmiştir. Kur'an'ı en iyi şekilde Ehl-i beyt imamlarının anladığını söyleyen Tabâtabâi, belli ölçüler içerisinde rivayet ve dirayet metotlarını birlikte kullanırken Allah'ın isim ve sıfatlarına, yaratılış, irade, hidayet ve dalâlet, kazâ ve kader gibi meselelere ait bilgilere, ilham, berzah ve kıyamet konularına yer vermiştir. Psikoloji, felsefe, sosyoloji ve tarih gibi konuların da ele alındığı *el-Mizân*'da, Muhammed Abduh'un Ehl-i sünnet içinde bir tefsir hareketi geliştirmeye çalıştığı gibi Tabâtabâi'nin de Şîî çevrede benzer bir hareketi meydana getirmeyi amaçladığını söylemek mümkündür.

Tabâtabâi, âyetlerin tefsirine geçmeden önce çok defa "el-Beyân" başlığı altında âyetin bir önceki âyet veya âyetlerle münasebetine temas etmiş, ardından "kavlühü teâlâ" alt başlığı ile tefsire geçmiştir. Bir âyeti tefsir etmeden önce onun mânasına yakın olan âyetleri sıralayan müfessirin bu tutumu kuvvetli bir ezber kabiliyetine sahip olduğunu gösterdiği gibi eserde Kur'an'ı Kur'an'la tefsir etme metoduna önem verdiğini de ortaya koymaktadır.

Sahâbe ve tâbiîn sözlerinin aralarındaki ihtilâf ve çelişki sebebiyle müslümanlar için hüccet olamayacağını söyleyen ve eserinde bunlara fazla yer vermeyen müellif Ehl-i beyt imamlarını Kur'an'ın müallimleri olarak kabul etmekte ve onların sözlerinden çokça yararlanmaktadır. Tabâtabâi, ilk Şîî müfessirleri Muhammed b. Mes'ûd el-Ayyâşî ve Ali b. İbrâhim el-Kummî ile Ebû Ca'fer et-Tûsî, Ebû Ali et-Tabersî'den, ayrıca Şîa'nın muteber hadis kaynaklarından olan Küleynî'nin *el-Kâfî*'-

sinden rivayetler nakletmiş, Ehl-i sünnet'e ait rivayetleri özellikle Süyütfî'nin *ed-Dür-rû'l-mengûr*'una dayandırmıştır. *Kütüb-i Sitte*'den, Âlûsî'nin *Rûhu'l-me'ânî*'sinden ve Muhammed Reşid Rızâ'nın *Tefsîrû'l-menâr*'ından da nakillerde bulunmuştur.

Tabâtabâî, Kur'an'da beyan edilmeyen meselelerin ayrıntılarıyla uğraşmanın insanı asıl gayeden uzaklaştıracağı düşüncesinden hareketle (*el-Mizân*, XII, 51) İsrâîliyat'a ilgili haberleri aktarmakta ihtiyatlı bir yol izler. Ona göre bazı muhaddislerin ifrata kaçarak bu tür haberleri olduğu gibi kabul etmesine karşılık bazı çağdaş müelliflerin bütünüyle reddetmesi doğru olmamıştır. Nüzûl sebepleri de kuvvetli bir tefsir kaynağı kabul edilemez. Zira nüzûl sebebi diye zikredilen şeyler, nakledilen bir rivayetin genellikle müfessirler tarafından uygun düşen âyetlere uygulanmasından ibarettir. Bazan bir tek âyetin nüzûl sebebi olarak çeşitli haberlerin zikredilmesi de bunu göstermektedir (*a.g.e.*, V, 70, 370).

Akla ve re'y tefsirine önem veren Tabâtabâî'ye göre, "Kim Kur'an'ı kendi re'yi ile tefsir ederse isabet de etse hata etmiştir" meâlindeki hadisle (Tirmizî, "Tefsîr", I) yasaklanan şey, Kur'an'ı re'y ve ictihadla tefsir etmek değil Allah'ın kelâmını kendi sözleriyle karşılaştırarak tefsire çalışmaktır. Hadisle yasaklanan re'ye dayalı tefsir metot itibarıyla hatalı ve ilimsiz yapılan tefsirdir. Kur'an âyetleri arasında varlığı ileri sürülen tezat da bu tür tefsirin sonucu olup ilimsiz tefsir anlayışı yüzünden birçok âyet gereksiz te'villere mâruz kalmıştır (*a.g.e.*, V, 255).

Tabâtabâî, *el-Mizân*'da ahkâm âyetlerini tefsir ederken ayrıntıya girmeyeceğini belirtmiş (*a.g.e.*, I, 13), Ehl-i sünnet'le İmâmîyye arasında ihtilâf konusu olan müt'a ve abdest gibi meselelerle ilgili âyetlerin dışında İmâmîyye'nin görüşünü zikretmekle yetinmiş, ancak müt'a ve mesh konuları üzerinde genişçe durmuştur. Müfessire göre müt'a câizdir ve İslâm'ın övünülecek bir hükmüdür. Abdest alırken de ayakları yıkamanın gerekmediğini, meshin yeterli olduğunu savunmuştur.

Müellife göre muhkem olsun müteşâbih olsun bütün âyetlerin te'vili mümkündür. Ancak te'vil, lafza ait anlamlar değil ona dışarıdan yüklenen bir mâna olup onun asıl mâna ve maksada nisbeti bir şeye verilen misalin o şeye nisbeti gibidir. Kur'an'da müteşâbih âyetlerin te'villerini bildikleri belirtilen "ilimde rûsûh sahibi

olan kimseler"den (Âl-i İmrân 3/7) maksat Ehl-i beyt imamlarıdır. Mâsum imamlar da te'vili bilirler. Müteşâbih âyetleri te'vil edebilmek için öncelikle muhkem âyetlere müracaat etmek gerekir. Muhkemle müteşâbih birer izâfî ifadedir, yani bir âyet bir yerde muhkem iken bir başka yerde müteşâbih olabilir (*a.g.e.*, III, 63-64).

Tabâtabâî özellikle itikadî konularda naklettiği görüşleri eleştiriye tâbi tutar. Âlûsî, Muhammed Abdud, Fahreddin er-Râzî ve Gazzâlî gibi Ehl-i sünnet'e mensup birçok âlimin fikirlerini tenkit ve tahlil eder; nâdir de olsa Ayyâşî, Kummî ve Tabersî gibi Şîi müfessirleri eleştirdiği de olur. Şia'nın anlayışına uygun biçimde imamla peygamberin gerekliliğini aynı sebebe dayandırır. Ona göre tevhid esaslarıyla mücehhez birtakım şahısların bulunması vâciptir. Bu şahıslar peygamberler ve imamlardır. Eğer bu iki insan grubu olmazsa yeryüzüne cehalet hâkim olur, yaratılışın gayesi bozulur (*a.g.e.*, I, 275-276; XI, 174). Bu noktadan hareketle *el-Mizân*'da inanç esaslarıyla ilgili âyetlerin tefsirinde Şia'nın imâmet, ismet, rec'at, velâyet, vasiyet ve takıyye gibi prensipleri savunulmuştur.

Eserde ortaya konan Şîi yaklaşımları sebebiyle eseri mezhebî tefsirler arasında değerlendirenler olmuşsa da modern ilimlere, felsefî ve içtimai yorumlara yer verildiği dikkate alındığında onu çok yönlü ansiklopedik bir tefsir olarak nitelendirmek ve daha çok içtimai ve edebî tefsirler arasında mütalaa etmek gerekir.

Telifi Arapça olarak yaklaşık yirmi yıl süren ve 23 Ramazan 1392'de (31 Ekim 1972) tamamlanan *el-Mizân*'ın (Bahâeddin Hürremşâhî, *et-Tefsîr*, s. 91) Tahran'da baskıları yapılmış (1375, 1389, 1392), ayrıca Beyrut'ta neşredilmiştir (1393/1973, 3. baskı). Tefsiri Muhammed Bâkir Müsevî *Terceme-i Tefsîrû'l-Mizân* adıyla Farsça'ya (I-XX, Kum, 1363-1367 hş./1984-1988), Seyyid Saîd Ahdar Rızvî *al-Mizan: An Exegesis of the Qur'an* ismiyle İngilizce'ye (I-VI, Tahran 1403-1406/1983-1986), Vahdettin İnce ile Salih Uçan da *el-Mizân fi Tefsiri'l-Kur'an* adıyla Türkçe'ye tercüme etmiştir (İstanbul 1993-2004; tamamı yirmi cilt olacak tercümenin 2004 yılı itibarıyla ilk sekiz cildi yayımlanmıştır).

el-Mizân üzerinde bazı çalışmalar yapılmıştır. Bunlar arasında Ali el-Evsi'nin *et-Tabâtabâî ve menhecühû fi tefsîrihi'l-Mizân* (Tahran 1405/1985), Ali Rızâ Mirza Muhammed'in *Miftâhu'l-Mizân*

(I-III, Tahran 1406), İlyâs Kelânterî'nin *Delîlû'l-Mizân fi tefsiri'l-Kur'an* (Tahran 1362 hş./1412) ve İbn Fezzû'un *Fehârisü'l-Mizân fi tefsiri'l-Kur'an* (Kum 1403) adlı eserleri ile Hudayr Ca'fer'in *Tefsîrû'l-Kur'an bi'l-Kur'an inde'l-'allâmeti't-Tabâtabâî* (*Risâletü'l-Kur'an*, sy. 1, [Kum 1411], s. 38-58) adlı makalesi zikredilebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Tirmizî, "Tefsîr", 1; M. Hüseyin Tabâtabâî, *el-Mizân*, Beyrut 1983, I, 4-14, 275-276; III, 63-64; V, 70, 255, 370; XI, 174; XII, 51; Fehd b. Abdurrahman er-Rûmî, *İtticâhâtü't-tefsîr fi'l-kar-ni'r-râbî* 'aşer; Riyad 1407/1986, s. 239-252; Bahâeddin Hürremşâhî, *et-Tefsîr ve't-tefâsîrû'l-hadîse*, Beyrut 1990, s. 91-106; a.mlf., "Der Bâre-i Tefsîrû'l-Mizân", *Neşri Dâniş*, II/1, Tahran 1360 hş., s. 11-17; M. Ali Ayâzî, *el-Müfessîrûn*, Tahran 1414, s. 703-711; Hasan Hasanzâde Âmilî, "Allâme Tabâtabâî Müfessir-i Bü-zürg-i Şî'a", *Neşri Dâniş*, II/1 (1360 hş.), s. 5-10.

MUSA KÂZİM YILMAZ

MİZANCI MURAD

(1854-1917)

Jön Türkler'in önde gelen isimlerinden, fikir adamı, gazeteci ve yazar.

Dağistan'ın Huraki kasabasında doğdu. Asıl adı Mehmed Murad'dır. Babası kadılık ve müftülük yapmış olan Hacı Mustafa Efendi'dir. Mehmed Murad küçük yaşta dinî bilgiler almaya başladı ve Arapça öğrendi. Daha sonra Timurhan Şûrâ Rüşdiyesi'ni (1864), İstavropol Gimmazyumu'nu ve Moskova Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdi (1866). Ruslar'ın baskıları karşısında küçük yaştan beri İstanbul'a gidip halife ve İslâm dinine hizmet etme arzusu içinde büyüdü. Bu ideale 1873 yılında İstanbul'a geldi. Matbuât-ı Dâhiliyye Kalemî'nde çalışırken aslen Kafkasyalı olan Maliye Nâzırı Şîrvânizâde Mehmed Rüşdü Paşa'nın himayesini gördü, onun konağına yerleşti, bir süre sonra da mühürdarı oldu.

1876-1877 yıllarında *Vakit* ve *İttihad* gazetelerinde dış politikayla ilgili yazılar yayımladı. Açılan bir imtihanı kazanarak Mekteb-i Mülkiyye'ye hoca oldu; burada ve Mekteb-i Hukuk'ta tarih dersleri verdi, ayrıca Dârümuallimîn-i Âliye'de hocalık ve müdürlük yaptı. Muhtelit Muhâcirîn Komisyonu'nda ve Maarif Nezâreti Teftiş ve Muayene Heyeti'nde çalıştı (1879-1882). Bir ara memleketi Dağistan'a gitti, dönüşünde *Mizan* gazetesini çıkarmaya başladı (21 Ağustos 1886, bk. MİZAN). Önce-